

tritio. Ex quo paulo antea inferebamus, cæteris paribus perfectiorem esse internam pœnitentiam de venialibus, quam de mortalibus. Respondetur, D. Thomam locutum esse de exterioribus remedis pœnitentiæ, quæ sunt in Ecclesia pro mortalibus peccatis, vel pro solis venialibus, et in hoc sensu nulla est difficultas. Generalius tamen loquendo dicendum est, aliud esse loqui de remedio contra peccatum secundum se, seu in specie, aliud vero in particulari et individuo; nam prior modo verum est, omnem pœnitentiam, quæ sufficit ad delenda mortalia, sufficere ad delenda venialia, si tamen ad illa applicetur; et ita contritio de se, ad utraque delenda sufficit, quamvis contritio in particulari talis esse possit, ut non sufficiat ad delenda venialia, quia ad illa non applicatur, sicut etiam aliqua absolutio, vel confessio potest ex se tollere mortalia, et non venialia, si non sint illi applicata in ratione materiæ. Et in eodem sensu verum est, pœnitentiam, quæ secundum speciem suam est pœnitentia mortalium, perfectiorem esse, quam quæ est tantum venialium; quia illa prior de se etiam extenditur ad venialia. Quod si in individuo interdum est minus perfecta, ideo est, quia non extenditur ad venialia. E contrario vero contritio venialium censemur perfectior in individuo, quia ex specie sua potest delere mortalia, et virtualiter saltem illa attingit et destruit.

DISPUTATIO XV

DE PRÆCEPTIS VIRTUTIS PŒNITENTIAE.

Hæc disputatio necessaria hoc loco visa est ad complementum hujus prioris partis de virtute pœnitentiæ; nam obligatio pœnitentiæ antiquior est quam sacramentum, tanquam ipsi virtuti per se annexa. Duo autem sunt munera pœnitentiæ. Unum est satisfacere pro culpa, seu disponere hominem ad illius remissionem obtinendam, quod per internum actum contritionis maxime fit. Aliud est satisfacere pro poena, quæ manet, remissa culpa, quod etiam per actus externos fit. Et de utroque munere dicendum est, an sub præceptum cadat, et quo tempore.

SECTIO I.

Utrum qui mortaliter peccavit, teneatur sub præcepto de peccato confiteri.

1. Partem negantem docuit Victoria, ut referunt alii moderniores Thomistæ. Dicebat

enim ille, pœnitentiam quidem esse necessariam ad justificationem, et salutem æternam, necessitate medii, ideoque, si non habeatur, hominem damnari, non propter novum peccatum, sed propter antiquum, quod commisit. Neque oportere obligationes, et peccata multiplicare, quando nec convenienti ratione convinci possunt, neque alicubi sunt expressa, ut in præsenti contingit; nam omnia, quæ de necessitate pœnitentiæ, et de periculo, et objurgatione imponitentiæ in Scriptura leguntur, possunt sufficienter intelligi ob necessitatem medii.

Contritionem per se cadere sub præcepto. Conclusio prima.

2. Nihilominus dicendum est primo, contritionem cadere sub speciali præcepto, supposito mortali peccato. Hæc assertio, si de propria et intrinseca contritione sumatur, intelligenda est per se, et seclusa institulione sacramenti; nam post illud dubitari potest, an cessaverit hoc præceptum, stante justificatione per solam attritionem cum sacramento, quod infra videbimus; si autem sub contritione intelligere velimus tam intrinsecam et propriam contritionem, quam attritionem æquivalentem illi ex coniunctione ad sacramentum, ita generatim explicata conclusio verificatur de omni tempore, et lege; estque, ut existimo, communis Theologorum. Eam significat D. Thomas supra, q. 84, art. 7, ad 1, q. 85 art. 2, q. 86, art. 6, ad 3. Et idem sentit 2. 2, q. 79, art. 3, ad 2, ubi ait esse peccatum omissionis non pœnitere de peccato præterito. Et q. 88, art. 3, ad 2, ait, qui peccavit contra votum, teneri de propria culpa pœnitentiam agere. Clarius hoc docet in 4. d. 17, q. 2, art. 1, quæstiunc. 2, ad 4, et q. 3, art. 1, quæstiunc. 4. Et ibi Bonavent., 2 p., a. 1, q. 1; Richard., art. 3; Durand., q. 10, num. 5; Major, q. 9; Alensis, 4 p., q. 18, memb. 2, art. 3; Marsil., q. 42, art. 1; Soto, d. 17, q. 2, art. 6; Cano, relect. de Pœnit., p. 4; Petrus Soto, lect. 13 de Pœnit.; Viguerius, in Summa, c. 16, § 4, vers. 11; Vega, lib. 13 in Tridentinum, c. 19 et 20; Medina, Cod. de Pœnit., q. 2. Sumiturque ex Hieronymo, Ecclesiast. 3, et Augustino, lib. 50 Homiliarum, hom. 50, in cuius ultimis fere verbis ita concludit persuadendo pœnitentiam: *Circumstant ergo nos et præcepta recte vivendi, et exempla pœnitendi non tantum recte facientium, sed etiam pœnitentium.* Clarius Tertullianus, in lib. de Pœnit., cap. 4,

DISPUTAT. XV. SECT. I.

ubi ad persuadendam bonam esse pœnitentiam, hoc medium sumit, *bonum atque utile esse quod Deus præcipit*; et infra: *Bonum est pœnitere, an non? quid revolvit? Deus præcepit.*

3. *Suadetur assertio ex Scriptura.* — Præterea ex sacra Scriptura possunt ad hoc suadendum afferri ex Veteri Testamento gravissimæ reprehensiones Prophetarum, Esai. 65, Hierem. 8, et saepè alias, contra eos qui voces Dei non audiunt, et pœnitentiam non agunt; non enim solent hoc modo reprehendi homines, nisi quia præcepta non servant. Ex Novo autem Testamento non infimum argumentum est, quod Christus Dominus, Joannes Baptista, et omnes Apostoli, Matth. 3, Marci 4, Actor. 2, prædicationem suam a pœnitentia inchoarunt; nec persuadebant solum vitæ mutationem, sed etiam priorum peccatorum detestationem, ut in superioribus visum est; non persuadebant autem illam tanquam rem utilem, et solum sub consilio existentem, neque nova præcepta quoad hoc imponebant, ut ex verbis eorum constat; sed supponebant omnibus esse cognitam illius rei necessitatem et obligationem. Quam expressius declaravit Christus, Lucæ 13, dicens: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis.* Quæ verba ante institutionem sacramenti dicta fuere; et declarant hanc pœnitentiam omni tempore fuisse necessariam, ut docuit etiam Concil. Trident., sess. 14, cap. 4.

4. *Evasio præcluditur.* — *Replica sumpta ex duplice discrimine inter pœnitentiam et alia sacramenta.* — Sed aiunt, his omnibus recte concludi necessitatem medii, et cum illa sufficienter salvari; et ideo non satis probare necessitatem præcepti. Sed contra, nam ex similibus verbis colligimus in Eucharistia necessitatem præcepti, et in baptismo, et in confessione utramque necessitatem medii et præcepti; ergo idem dicendum est in præsenti de pœnitentia secundum se sumpta, et secluso sacramento. Respondere possunt, esse duplex discrimen; nam illa verba conditionata ex vi sua significant necessitatem, et hanc immediate concludunt in quacunque materia; in illis autem tribus sacramentis nulla esset necessitas ex sola rei natura, nisi ex præcepto orta esset; et ideo ex verbis illis in tali materia optime concluditur necessitas præcepti; necessitas autem medii solum juxta exigentiam materiæ, ut in propriis locis declaravi. At vero pœnitentia interior per se et natura sua est necessarium medium ad re-

missionem peccati; et ideo secluso speciali præcepto pœnitentiæ, verificantur illa verba: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis*, videlicet non propter speciale imponitentiæ peccatum, sed propter peccatum, quod per pœnitentiam non deletur. Et hoc est primum discrimen a priori, ratione cuius ex his verbis non videtur colligi præceptum, cum ad eorum veritatem necessarium non sit. Aliud discrimen a posteriori est, quia in dictis tribus sacramentis necessitas illorum manet, etiamsi homo justificatus sit sine reali susceptione illorum; quod est signum, illa non tantum esse media necessaria ad justificationem, sed etiam ex præcepto. Secus vero est in contritione; nam si aliquis sine illa justificatus est, jam non est illi necessaria; ergo signum est in illa tantum esse necessitatem medii.

5. *Replica solvit.* — Contra hanc vero responsionem objicitur, utrumque discrimen in rigore falsum esse. De primo patet, quia formalis actus pœnitentiæ, licet habeat magnam proportionem ad talem effectum, et hac ratione dici possit esse intrinsecum et connaturale medium, nihilominus tamen non habet ex se necessitatem simpliciter ad illum finem, nisi ex divina voluntate et ordinatione descendat. Tum quia ipsa sufficientia, vel efficacia, ut sic dicam, contritionis ad delendum peccatum in suo genere non est per solum naturalem causalitatem ejus, nisi intercedat etiam Dei ordinatio et remissio, ut alibi dictum est late. Tum maxime, quia, si contritio, seu formalis pœnitentia haberet illam causalitatem, etiam illam haberet amor divinus, et consequenter (etiam in illa opinione) formalis pœnitentia ex sua natura, et sine divina ordinatione non posset esse medium necessarium, quia aliud actus per se sine illo sufficeret. Falsum est ergo primum discrimen; nam, licet institutio illorum sacramentorum et magis nova sit, et magis extrinseca videatur, tamen etiam necessitas contritionis non est sine institutione pendente ex præcepto et voluntate divina. Cujus signum est, quia hæc institutio ex parte mutata est in lege nova, ut infra dicam.

6. Secundum discrimen etiam falsum est, ut recte notarunt Medina et Vega supra; et constat ex dictis supra de necessitate hujus medi. Diximus enim, si contingat aliquem justificari per solum amorem sine formalis pœnitentia, teneri postea ad formalem pœnitentiam habendam; ergo, si hoc est si-

gnum præcepti, potius inde concluditur dari præceptum formalis pœnitentiae, seu quod idem est, contritionis; nam alii actus minus perfecti, nec per se necessarii sunt, nec sufficiunt. Addo præterea, ex ipsa necessitate medii optime colligi, vel nunquam posse justificari hominem sine tali actu, vel si interdum absque illo justificatur, manere obligatum ad illum postea exercendum. Nam alias, neque in re esset necessarium illud medium, neque in voto; nullo ergo modo est medium necessarium; hactenus enim aliis modus inventus non est. Sicut nunc, postquam aliquis justificatus est per contritionem, si non maneret obligatus ad confessionem peccatorum, non posset dici confessio medium necessarium ad talem effectum. Et ratio est, quia illa sola causa est necessaria ad effectum, siue qua fieri non potest; alioqui erit causa sufficiens, non tamen necessaria; medium autem est causa illius effectus, ad quem dicitur necessarium.

7. *Eadem replica secundo improbat, et probatur assertio ratione.* — Secundo objicio contra dictam responsonem, et probo simul assertionem positam; quia, licet daremus illa verba Christi immediate intelligi de necessitate medii, ex illa optime infertur necessitas præcepti, si medium tale sit, ut sit actus humanus pendens ex libera hominis voluntate, ut excludamus primum auxilium prævenientis gratiae, et habitus; nam haec, quæ a Deo in nobis sine nobis fiunt, non possunt cadere sub præceptum, nisi quatenus aliquid horum pendet ex dispositione nobis libera, quia præcepta solum esse possunt de his quæ sunt in nostra potestate. Quod ergo tale medium, si necessarium sit ad salutem, nobis præcipiantur, videtur esse communis consensus Theologorum. Et inductione constat in actu fidei, spei et charitatis, etc. Ratio enim moralis est evidens, quia præcepta dantur in ordine ad finem ultimum consequendum, et honeste vitam instituendam; sed nihil est magis necessarium ad honestatem vitae et ad consecutionem ultimi finis, quam id, sine quo non potest stare illa honestas, neque ille finis; ergo nihil magis potest cadere in præceptum, quam hoc medium. Quid enim præcipi debet, si hoc non præcipitur? aut quomodo legislator sufficienter providet hominibus, si haec media in suis legibus prætermittit? Et in præsenti declaratur specialiter, supponendo amorem Dei infusum et super omnia, si habeatur, sufficere per modum

dispositionis ad remissionem peccati et justificationem. Constituamus ergo hominem habentem conscientiam actualem peccati mortalis, et actualiter cogitarem de pœnitentia illius, et judicarem sibi non esse præceptum: probo igitur pœnitentiam non posse esse medium necessarium, stante hac rerum dispositione. Quia ille potest sine peccato nolle pœnitere, et consequenter Deum poterit super omnia amare; ergo recte concludit pœnitentiam non posse esse medium necessarium, nisi etiam sit præceptum.

Triplex motivum, ex quo potest oriri præceptum pœnitentiae, proponitur.

8. *Primum. — Secundum. — Tertium.* — Tertio, ut propriam rationem hujus præcepti declaremus, et ad quam virtutem spectet, advertendum est, tribus modis, seu ex triplici motivo posse oriri hoc præceptum, scilicet, ex lege justitiae, qua tenetur unusquisque satisfacere injuria factæ, quæ lex in proposito pertinet ad specialem virtutem pœnitentiae, juxta supra tractata. Secundo ex lege charitatis divinæ, quæ sicut obligat ad diligendum Deum super omnia, ita obligat etiam hominem, ut quod in se est faciat ad recuperandam amicitiam divinam, si illam perdidit, ac denique ad habendum Deum pro ultimo fine. Tertio ex lege charitatis propriæ, quatenus homo tenetur habere curam animæ suæ, et consequenter adhibere media necessaria ne in æternum pereat; si enim charitas proximi obligat, ut unusquisque provideat alteri in necessitate spirituali, si unus potest, et alter graviter indiget, multo magis charitas propria obligabit, ut unusquisque provideat sibi ipsi. Quæ omnia indicavit D. Thomas, q. 84, art. 5, ad 2.

9. *Pœnitentiam cadere sub præcepto, ut procedit ex justitia ad Deum.* — *Assertio secunda.* — Ex his autem tribus rationibus non omnes sunt æque certæ. Nam prima pendet ex illa questione, an pœnitentia sit specialis virtus distincta a charitate; quia, si distincta non est, nec præceptum illud potest esse distinctum a præcepto pertinente ad charitatem; unde, si fortasse Victoria hoc solum negare voluit, minus improbabilis est ejus opinio. Nihilominus tamen, sicut probabilius est pœnitentiam esse specialem virtutem justitiae ad Deum, a charitate distinctam, ita verum censeo esse sufficientem illam rationem hujus præcepti; imo hoc esse proprium præceptum pœnitentiae, quod inquirimus, ut be-

ne sensit Petrus Soto supra; et significavit D. Thomas, loco proxime citato, dicens: *Requirit charitas quod homo doleat de offensa in amicum commissa, et quod homo studeat satisfacere;* nam primum horum pertinet ad charitatem immediate et ratione sui, secundum autem potius imperative, seu ratione justitiae. Sicut inter homines charitas requirit, ut satisfactione exhibeat; illud tamen est remoto; nam proxime pertinet ad justitiam. Cum ergo pœnitentia sit quedam justitia ad Deum, cui per peccatum injurya illata est, ad illam proxime spectat obligatio satisfaciendi, prout homo potest, et Deus offensus exigit. Imo, si præceptum pœnitentiae non esset hujusmodi, satisfactione pro injurya Deo illata non caderet sub præceptum propter se, seu propter rationem justitiae, sed solum amicitia divina, seu ejus redintegratio, et reliqua, quatenus sunt media ad hunc finem necessaria. Consequens autem est falsum, tum quia ipsa æquitas justitiae secum affert obligationem satisfaciendi propter suam honestatem, seu propter jus alterius; tum etiam quia alias amor Dei per se sufficeret ad hunc finem restituendi hominem in amicitiam Dei, et sine causa exigeretur pœnitentia et alia satisfactione.

10. *Objectio.* — Sed objici potest, quia præceptum pœnitentiae non obligat ad exercendum actum pœnitentiae sub speciali motivo illius virtutis; nam si homo contritionem elicit ex motivo charitatis, satis implet hanc obligationem pœnitentiae; ergo nullum intervenit hic præceptum proprium illius virtutis, quia virtus non obligat, nisi ad proprium et speciale actum, qui sub proprio illius motivo fiat.

11. *Solvitur.* — Respondetur hic duo esse distinguenda: unum est velle satisfacere Deo; aliud est ipsum satisfacere, quod comparatur ad illam voluntatem, tanquam actus exterior ad interior. Præceptum ergo per se cadit in ipsam satisfactionem, quatenus est constitutiva aequalitatis et justitiae; et sub hac ratione pertinet ad virtutem justitiae, et consequenter cadit in voluntatem talis satisfactionis, quia præcepit illam ut actum voluntarium et humanum. Sicut inter homines præceptum restituendi per se cadit in actum exterior, consequenter vero in voluntatem restituendi; nam licet uterque actus per modum unius præcipiatur, quatenus componunt unum actum moralem, nihilominus, quatenus distincti sunt, unus præcepitur ratione alterius.

12. Atque hinc fit, ut voluntas illa satisfaciendi Deo, per se cadat sub hoc præceptum pœnitentiae; imo et immediatus, ordine executionis, ut sic dicam; nam licet ordine intentionis ipsa satisfactione sit prius intenta, executio tamen incipere debet a voluntate. Contingit tamen aliquando, ut, prius quam illa specialis virtus pœnitentiae velit, aut imperet illam satisfactionem sub propria ratione, homo exerceat illam eamdem satisfactionem, ex puro motivo charitatis Dei exercendo contritionem veram; et tunc re ipsa adimpler oblationem præcepti pœnitentiae, etiam ut pertinet ad virtutem justitiae, quia in re ipsa fit ille actus, qui per illud præceptum per se intenditur, quod satis est, ut cesseret, seu implatur obligatio ejus. Sicut inter homines, si quis de facto restituat alienum, etiamsi id non faciat per formalem actum justitiae, et intendendo honestatem ejus, sed vel ex amore alicujus, vel ex timore poenae, nihilominus satisfacit obligationi justitiae, quia id satis est, ut nec transgrediatur illam obligationem, neque amplius illa teneatur.

13. Ex quo etiam intelligitur, voluntatem illam justitiae (tam respectu Dei, quam hominis) id est, elicitem a propria virtute justitiae, non ita cadere absolute in præceptum, ut sine illa non possit satisfieri obligationi præcepti per aliam voluntatem, quæ habeat eundem effectum, quamvis sub alio motivo.

14. Sed nihilominus verum est talem virtutem justitiae ex se obligare ad talem voluntatem, si necessaria sit ad talem effectum satisfactioni vel restituendi, vel quia, si aliunde non præveniatur, ipsa virtus justitiae efficaciter movet, et ex necessitate præcepti, ad talem voluntatem. Quod autem ex præventione alterius, ut ita dicam, cesseret materia ejus, et consequenter cesseret obligatio habendi illam, accidentarium est. Nam talis obligatio ex præcepto affirmativo est, quod non obligat pro semper, sed pro tempore necessitatis; quia ergo exhibita satisfactione, vel restituzione in re ipsa, quacunque via id factum sit, jam cessat necessitas illius voluntatis, ideo cessat etiam obligatio. Quæ doctrina ad plures alias virtutes, scilicet religionis, misericordiae, et similes applicari potest. Hoc igitur modo præceptum hoc per se pertinet ad specialem virtutem pœnitentiae, quatenus in re ipsa expleri possit actibus solius charitatis.

15. *Instantia.* — *Unam virtutem posse obligare ad actum alterius.* — *Responsio.* — Sed in-

stabit aliquis; nam hinc sequitur præceptum unius virtutis obligare ad actum alterius, ut præceptum justitiae ad actum charitatis; hujusmodi enim est præceptum pœnitentiae, quod per se primo dicitur obligare ad satisfactionem possibilem Deo exhibendam; quæ tamen non exhibetur, nisi per actum contritionis, qui est elictus a charitate. Consequens autem videtur esse inconveniens, quia sicut virtus non operatur extra proprios terminos, ita nec præceptum ejus extra illos obligat. Respondeatur, sicut una virtus potest imperare actum alterius, ita non esse inconveniens, ut obliget ad actum alterius, ut imperabilem ab ipsa; nam sub ea ratione actus imperatus ad eam virtutem spectat, ut actus externus; præcepta autem virtutum obligant etiam ad actus externos. Exemplum facile est in religione; nam si hic et nunc ad reddendum Deo cultum debatum, sit necessarium exercere actum fidei, ipsa virtus religionis obligabit ad exercendum illum, ita ut omissio talis actus tunc non sit contra fidem, sed contra religionem. Idemque est quoties necessitas exercendi actum unius virtutis oritur ex alia virtute, quæ requirit actum alterius, ut medium sibi necessarium. Sic ergo in praesenti contrito quatenus est actus imperabilis a virtute pœnitentiae, et medium necessarium ad implendam obligationem illius virtutis, potest exigi ex vi præcepti ad illam virtutem pœnitentiae.

Pœnitentiam cadere sub præceptum, ut procedit ex charitate divina. Assertio tertia.

16. Secunda radix hujus obligationis supractæ vera est, et mihi certa, supposita necessitate pœnitentiae ad amicitiam Dei semel amissam recuperandam. Quia nullus actus charitatis majori ratione cadit in præceptum ejusdem charitatis divinæ, quam ille qui necessarius est ad ipsammet charitatem habendum; si ergo contrito est necessaria ad charitatem habendum, quia est necessaria ad reconciliationem cum Deo, quæ per charitatem fit, præceptum charitatis Dei obligat ad contritionem. Et hanc radicem hujus præcepti teligit D. Thomas supra, et frequentius Doctores supra citati.

17. *Objectio. — Adrianus improbat.* — Solum potest objici, quia modus virtutis non cadit sub præcepto; ergo nec dolor de peccato ex gratia et charitate; nec talis dolor, ut per illum consequamus gratiam et charitatem, cadit sub præcepto. Unde Adrianus, Quodlib.

6, q. 3, ad ultimam quamdam confirmationem, ait, posse hominem dolere de peccato imperfecte, ut non consequatur gratiam, et nihilominus per illum dolorem implere hoc præceptum pœnitentiae. Dico tamen sententiam Adriani falsam esse, et repugnantiam involvere, sub quoconque titulo hec obligatio pœnitentiae consideretur. Nam, si agamus de titulo justitiae, interrogo, an homo per illum dolorem satisfaciat Deo, quantum ipse exigit, necne. Si ita satisfacit, statim consequitur justitiam, et reconciliatur Deo; haec enim est promissio ejus, ut in superioribus visum est; si vero non ita satisfacit, non facit æquitatem justitiae, quantum potest, et debet; ergo non implet præceptum pœnitentiae prout ad justitiam pertinet. Similiter ratio sumpta ex divina amicitia aperte convincit, legem charitatis Dei obligare ad talem pœnitentiam, quæ ad reconciliationem cum Deo sufficiat; et pari modo, ut dicemus, ratio charitatis proprie obligat ad eam pœnitentiam, quæ est medium sufficiens et necessarium ad salutem; quandiu ergo non fit tam perfecta pœnitentia, ut habeat hunc effectum, non impletur hoc præceptum, ut bene notavit Vega, dict. lib. 43, cap. 24.

18. *Objectioni occurrit.* — *Ille tantum modus contritionis præcipitur, qui est de ejus substantia.* — Ad objectionem ergo respondeo, modum virtutis, qui formaliter in hoc consistit, ut actus eliciatur ab habitu virtutis, aut quod informetur habitu virtutis, hunc, inquam, modum per se ac directe non cadere sub præceptum, tanquam materiam ejus; quia hoc modo habitus non cadunt sub præceptum, neque eorum infusio, cum non sit a nobis, sed a Deo, neque eorum efficientia, quatenus infusionem supponit. Nihilominus tamen aliquis modus virtutis potest cadere sub præceptum, et esse materia ejus, quo posito infallibilis sit gratia et charitatis infusio ex promissione divina. Patet in amore Dei super omnia, nam sub illo modo cadit sub præceptum, ut per se notum est; si autem illo modo exerceatur, statim infundetur gratia, et charitas, si antea non erant, ut in superioribus ostensum est; eodem ergo modo cadit sub præceptum dolor de peccato super omnia, quo posito statim etiam sequitur justificatio. Ac denique addo, actum habentem talem modum intrinsecum, et substantialiem, non solum posse præcipi propter se, et propter honestatem suam, sed etiam propter reconciliationem cum Deo, et propter

sanctificationem et gratiae infusionem; tunc autem ipsa gratiae infusio non est materia præcepti, sed finis; sed materia est talis actus virtutis, non quidem, ut informatus gratia, formaliter loquendo, sed ut informabilis gratia, seu ut ultima dispositio ad illam. Atque ex hac doctrina obiter expedientur multæ quæstiones, quæ hic interrogari possent, scilicet, an intensio contritionis, vel duratio vel alii modi similes cadant sub hoc præceptum. Dicendum est enim illum tantum modum cadere, qui est de substantia et ratione contritionis, quia illa sufficit ad reconciliationem cum Deo, et ad congruam satisfactionem, quæ ab homine postulatur. Quis autem sit ille modus, supra declaratum est explicando rationem contritionis.

Pœnitentiam præcipi, ut procedit ex charitate roraria. Assertio quarta.

19. Tertia radix hujus obligationis, scilicet ex charitate seu misericordia propria, tangitur a D. Thoma, citato loco, his verbis: *Requirit etiam ipsa misericordia ordinata, ut homo subveniat pœnitendo sua miseria, quam per peccatum incurrit.* Et eamdem docuerunt Medina, dict. Cod. de Pœnit., q. 3; Vega, lib. 31 in Trident., c. 20; Soto, d. 17, q. 2, art. 6. Attigitque Scotus ibi, q. 4, dicens, pœnitentiae obligationem non tantum ex illo præcepto: *Diliges Dominum Deum tuum, sed etiam ex illo: Diliges te ipsum, oriri.* Et mihi etiam videtur verissima: nam sine dubio obligatur homo aliquo speciali præcepto, ut curam habeat suæ salutis, juxta illud Ecclesiast. 30: *Miserere animæ tuae placens Deo; et contine, et congrega cor tuum in sanctitate.* Quod præceptum non nisi ad charitatem et misericordiam erga seipsum pertinet. Et enim, si ex charitate obligatur homo, ut sibi provideat in corporalibus, cur non magis in spiritualibus? Item si ex charitate obligatur homo ad subveniendum proximo in spiritualibus, cur non magis sibi ipsi? Quo argumento usus est August., in Ench., c. 76, dicens: *Qui vult eleemosynam ordinate dare, a seipso debet incipere, et eam sibi primum dare.* Et propter hunc dilectionis ordinem ait dictum esse: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Et subdit deinde, primam eleemosynam hominis erga seipsum esse debere, remissionem peccatorum sibi procurare. Eamdem doctrinam habet 21 de Civit., c. 27. Si ergo tenetur homo ex charitate propria sibi provideare in spiritualibus, profecto maxime urgebitur

hac obligatione, ubi periculum æternæ damnationis imminet; at hoc non solum imminet, sed etiam certissima est damnatio, si de peccatis commissis pœnitentiam non agat; ergo etiam ex vi hujus præcepti charitatis ad pœnitentiam agendam obligatur.

SECTIO II.

Utrum impœnitentia sit speciale peccatum ab aliis separabile.

1. *Prima difficultas.* — Quoniam peccatum præcepto opponitur, et opposita inter se comparata melius cognoscuntur, ideo tractanda est hoc loco duplex difficultas, quæ circa peccatum impœnitentiae insurgit. Prior est, quia ex resolutione data, et ex multiplici obligatione ad penitendum, quam explicuimus, sequitur, omissionem pœnitentiae tempore debito esse speciale peccatum, quia est contra speciale præceptum. Consequens est contra D. Thomam, 2. 2, q. 14, art. 1, ad 3, ubi expponens Augustinum dicentem peccatum in Spiritum Sanctum esse finalem impœnitentiam, dicit, hujusmodi impœnitentiam finalem non esse speciale peccatum. Quod si hoc verum est de impœnitentia in fine vitæ, a fortiori habebit locum in omni alia impœnitentia, quoconque tempore habeatur. Indicat autem D. Thomas rationem, quia impœnitentia est circumstantia generalis, quæ cuicunque peccato adjungi potest; talis autem circumstantia non dat speciale malitiam, nisi sit specialiter intenta, ut in superioribus etiam dictum est; ergo Confirmatur, quia alias sequitur processus in infinitum; nam si impœnitentia de primo peccato est secundum peccatum, impœnitentia de hoc secundo erit tertium, et de tertio erit quartum, et sic in infinitum.

2. *Secunda difficultas.* — Altera difficultas est: nam si impœnitentia est speciale peccatum, non erit unum, sed triplex peccatum, juxta tres obligationes pœnitendi supra declaratas. Sequela patet, quia tres illæ obligationes sunt diversarum rationum, scilicet, justitiae ad Deum, et charitatis Dei, et sui ipsius, et non est major ratio cur transgressio unius constitutat speciale peccatum, quam alterius. Consequens autem per se videtur absurdum, alias homo nunquam posset mori in peccato mortali, quin quatuor ad minimum peccatorum mortalium reatum habeat, scilicet illius, quod commisit, et triplicis impœnitentiae, Imo ulterius sequitur, quoties homo peccat mor-

taliter, quatuor peccata committere, unum pertinens ad speciale materiam, verbi gratia, furti, aut homicidii, etc.; aliud injustitiae contra Deum; nam si justitia erga Deum obligat ad satisfaciendum illi pro injuria illata, a fortiori obligat semper, et pro semper ad non inferendam illi injuriam; tertium erit contra charitatem Dei, ob similem rationem, nam si charitas Dei obligat ad procurandam Dei amicitiam jam amissam, a fortiori obligabit ad non amittendam illam; quartum erit contra charitatem propriam, eadem proportione, nam si tenemur ex propria charitate facere quod in nobis est ad recuperandam gratiam amissam, ergo multo magis ad non amittendum illam, neque nos spiritualiter occidendum, ergo si ad multiplicanda peccata impenitentiae sufficit haec multiplex obligatio, sufficiet ad multiplicandas malitias in cuiuslibet peccati commissione.

3. Assertio prima generaliter affirmans. — Nihilominus dicendum est, impenitentiam esse posse speciale peccatum; hoc enim manifeste sequitur ex resolutione praecedentis sectionis; nam si praeceptum penitendi speciale est, violatio ejus esse poterit peculiare peccatum; nam habet propriam deordinacionem. Et ita in hac generali assertione omnes auctores citandi convenient. Difficultas vero est, quis modus voluntatis, seu voluntarii necessarius sit ad hoc speciale peccatum; aliquid enim voluntarium necessarium esse, manifestum est, quia peccatum aut voluntarium est, aut peccatum non est, ut ex sententia Augustini vulgatum est apud Theologos. Quocirca, si contingat aliquem omittere penitentiam tempore mortis, aut quoconque alio tempore debito, et omissionem illam nullo modo voluntariam esse, nec directe, nec indirecte, tunc certum est illam impenitentiam non esse speciale peccatum, quia non est voluntaria transgressio praecepti penitendi. Potest autem hoc contingere in hac omissione sicut in aliis, ex invincibili ignorantia, naturali obliviousione, vel inconsideratione, aut alia simili impotencia. Tunc ergo erit impenitentiam aterialis (ut sic dicam) potius quam formalis; ut ergo formalis sit, aliquid voluntarium necessarium est.

4. Duplex impenitentiae modus. — Duobus autem modis potest omissione aliqua voluntaria esse: primo, directe per expressum actum ac propositum voluntatis, habens pro objecto ipsam omissionem praecepto contrarium, qualis in praesenti materia est non po-

nitere tempore debito. Velle enim non poenitere, seu nolle poenitere pro eo tempore, pro quo nondum praeceptum penitentiae obligat, non est propria impenitentia, quae sit specialis culpa, quia non est transgressio praecepti, quia illud non pro semper obligat, ut infra latius videbimus. Oportet ergo, ut ex parte objecti voluntas feratur in omissionem penitentiae pro eo tempore, pro quo ejus praeceptum obligat. Dico autem, *ex parte objecti*, quia *ex parte actus voluntatis* non est id semper necessarium; nam si quis nunc velit non poenitere tempore mortis, jam peccat peccato impenitentiae, saltem secundum affectum, ut constat in proposito omittendi Missam, vel in quacunque alia omissione. Ratio autem est, quia praeceptum affirmativum licet non obliget pro semper ad exercendum actum praecepti, obligat tamen ad non habendum affectum sibi repugnantem, et quoad hoc habet vim praecepti negativi. Alio modo contingit omissionem esse voluntariam solum indirecte, seu interpretative, quando scilicet ex negligentia culpabili actus omittitur tempore debito, vel ex ignorantia viciibili, vel ex certa scientia, sine voluntate quidem directa omittendi, cum voluntate tamen agendi, vel retinendi aliquid incompositibile praecepto.

5. Secunda assertio affirmans de proposito non penitendi. — De primo ergo modo voluntatis certum est, impenitentiam, illo modo voluntariam, esse speciale peccatum, vel in affectu tantum, si sit in solo proposito antehil tempus, pro quo obligat praeceptum penitentiae, vel etiam in effectu, seu quasi opere consummato, si usque ad tempus obligacionis duret. Hoc docuit expresse D. Thomas in 2. 2, q. 44, art. 2, ubi dicit, impenitentiam, prout numeratur inter species peccati in Spiritum Sanctum, non dicere solam permanentiam in peccato, sed propositum non penitendi; imo in 2. d. 43, significat unicum modum committendi hoc peccatum speciale, esse per formale propositum, de quo postea videbimus quod partem exclusivam. In hac etiam assertione omnes Theologi convenient, et convincitur ratione supra facta; nam transgressio specialis praecepti est speciale peccatum; ergo tunc maxime erit, quando transgressio illa directe voluntaria est. Item, propositum illud est specialis actus tendens in objectum habens speciale malitiam; ergo est speciale peccatum. Tandem, illa voluntas habet malitiam moralem, et per se

non habet aliam, nisi malitiam impenitentiae; nam qui est fornicatus, et postea non vult poenitere, non habet novam malitiam fornicationis, sed impenitentiae tantum; unde perjurus et fornicarius, si poenitere nolint, peccatum ejusdem speciei committent, etiamsi peccata, in quibus permanent, sint specie diversa; ies ergo talis impenitentia speciale peccatum.

6. Tertia assertio affirmans etiam de quacunque voluntaria impenitentia. — De alio autem modo voluntarii nonnulla dubitatio est, propter D. Thomae testimonium supra adductum. Nihilominus dicendum secundo est, impenitentiam illo modo voluntariam addere speciale malitiam, et in hoc sensu esse speciale peccatum. Probatur, quia in omni alia omissione specialis praecepti illud voluntarium sufficit ad speciale malitiam contrahendam, et hic nulla est ratio faciendo exceptionem, ut constabit respondendo ad rationes in oppositum. Item, quia rationes factae in superiori assertione hic possunt cum proportione applicari; quia negari non potest, quin sit culpabile, ac moraliter malum, omittere penitentiam eo tempore, quo praecepta est, voluntarie dicto modo; illa autem malitia moraliter non est alterius rationis a malitia omissionis directe volita, nec potest cogitari alia species, in qua constitutur. Unde etiam haec malitia est ejusdem rationis in eo, qui non agit penitentiam perjurii, verbi gratia, et in eo, qui non agit penitentiam adulterii, cum eodem modo voluntarii indirecte; ergo signum est tale voluntarium sufficere ad hanc speciale malitiam.

7. Satisfit priori difficultati. — *Prima expositio D. Thomae.* — Sed quid ad D. Thomam? Tribus modis exponi potest. Primus est, ut non loquatur de speciali peccato in quacunque specie malitiae, sed de peccato speciali in Spiritum Sanctum juxta subjectam materiam, de qua ibi tractabat. Retulerat enim ibi sententiam Augustini, dicentis, impenitentiam esse peccatum, seu blasphemiam in Spiritum Sanctum, et in eo sensu dicit, impenitentiam non accipi ab Augustino pro speciali peccato, sed prout esse potest generalis circumstantia cuiuscunq; peccati; nam Augustinus loquitur de impenitentia, prout dicit solam permanentiam in peccato usque ad mortem, ut ibidem in art. 2 idem D. Thomas exposuit. Juxta quam interpretationem propositum non penitendi non solum est speciale peccatum, quia est contra speciale praeceptum peniten-

di, sed etiam quia est speciali modo contra Spiritum Sanctum; omissio autem penitentiae, etiam si sit ex negligentia, et indirecta voluntate, non est speciali modo contra Spiritum Sanctum, etiam si sit alias speciale peccatum in suo ordine, quatenus est contra speciale praeceptum.

8. Rejicitur. — Verumtamen haec expositio mihi non videtur juxta mentem D. Thomae, et in se continet difficultem doctrinam. Nam si propositum non penitendi est specialiter contra Spiritum Sanctum, interrogo, an hoc intelligatur de omni directo proposito non penitendi, vel de aliquo speciali, quod ex peculiari motivo, vel contemptu Spiritus Sancti habeatur. Multis enim placet hoc secundum, quia sine contemptu non committitur speciale peccatum contra Spiritum Sanctum; potest autem haberi propositum non penitendi sine contemptu. Nihilominus tamen haec pars videtur contra D. Thomam, tum quia simpliciter dicit, impenitentiam, prout importat propositum non penitendi, numerari inter species peccati contra Spiritum Sanctum. Unde sentit in tali proposito semper includi sufficientem contemptum Spiritui Sancto repugnantem, quia dum ejus gratia et remissio directe refutatur, ipse Spiritus Sanctus contemnitur. Tum etiam, quia D. Thomas tantum duplum impenitentiam distinguit, unam per propositum non penitendi, alteram sine illo; quae distinctio insufficiens esset, si propositum non penitendi quoddam esset cum contemptu contra Spiritum Sanctum, aliud sine illo. Addo, in aliis speciebus peccati contra Spiritum Sanctum quas ibi numerat, ut sunt desperatio, presumptio, etc., non distingui, an committantur ex contemptu, necne, sed eo ipso, quod talia peccata sunt, censentur includere sufficientem contemptum; ergo idem est in praesenti. Eo vel maxime, quod diffiduum est exponere, quale debeat esse illud propositum, vel ex quo motivo, vel quidnam sit ille contemptus, qui ultra directam voluntatem non penitendi necessarius dicitur, ut illud propositum sit speciali modo contra Spiritum Sanctum. Si autem membrum aliud eligatur, et omne propositum non penitendi tempore debito, dicatur habere speciale malitiam contra Spiritum Sanctum, quam non habet impenitentia indirecte voluntaria, primum explicare oportet, quoniam sit illa specialis malitia, distincta a malitia omissionis penitentiae, aut contra quam virtutem, vel contra quod speciale praeceptum

sit. Deinde oportet rationem reddere, cur illa malitia contrahatur per voluntarium directum, et non per indirectum; neutrum autem, ut opinor, potest sufficienti ratione explicari.

9. Secunda expositio D. Thomæ. — Est ergo secunda expositio, D. Thomam in priori loco, cum negat, impenitentiam esse speciale peccatum, loqui de impenitentia materiali, quæ nullum voluntarium includit, sed solam permanentiam in peccato mortali usque ad mortem. Cum autem dicit, hanc permanentiam esse posse circumstantiam cujuscunque peccati, non loquitur de circumstantia morali, quæ auget peccati malitiam, sed de conditione, vel accidente cujuscunque rei, prout duratio rei in suo esse dicitur accidens ejus. Cum vero D. Thomas in posteriori loco dicit, propositum non poenitendi esse speciem peccati contra Spiritum Sanctum, intelligendus est, juxta hanc expositionem, non tantum de proposito formalis, et directo, sed etiam de virtuali, et indirecto; nam haec duæ voluntates moraliter æquivalent in ordine ad morallem malitiam, neque hic potest assignari specialis ratio, ob quam per directam voluntatem fiat specialis injuria Spiritui Sancto, et non per omissionem indirecte voluntariam; nam licet voluntarium directum, ceteris paribus, augeat malitiam, non tamen est simpliciter necessarium ad speciem ejus, et alia sicut directum propositum non poenitendi potest oriiri vel ex pravo habitu, vel ex nimia malitia et contemptu, ita etiam ipsa omissione, utcunq; voluntarie exercita, ut sic dicam, potest ex eisdem causis oriiri; et e converso, sicut omissione potest esse ex quadam accidia, vel passione, aut inconsideratione, vel ignorantia, aut errore, ita etiam propositum non poenitendi potest easdem radices, seu vocaciones habere; cur ergo non sufficiet voluntas indirecta, ut tale peccatum sit contra Spiritum Sanctum, si directa sufficit? Atque hanc expositionem significat Cano, loco citato sect. præced.; Soto autem, et Vega, ibidem citati, etiam intellexerunt, D. Thomam in priori loco, cum negat impenitentiam esse speciale peccatum, loqui de impenitentia, quæ non addat neque augeat malitiam; sed non existimat illam esse hujusmodi, eo quod voluntaria non sit, sed quia sit carentia poenitentiae non per modum privationis, sed per modum negationis tantum, id est, quia solum est pro eo tempore, pro quo nondum præceptum poenitentiae obligat, nam de hac impeni-

tentia putant D. Thomam loqui. Sed in hoc manifeste errant, quia D. Thomas loquitur de impenitentia finali, de qua etiam agit Augustinus; manifestum est autem tales impenitentiam includere tempus aliquod, pro quo obligat præceptum poenitentiae; nam includit tempus mortis, pro quo maxime illud præceptum obligat. Igitur prior modo declarato sumenda est haec expositio, estque valde probabilis, et satis consentanea verbis, et intentioni D. Thomæ.

10. Prima difficultas. — **Secunda difficultas.** — **Responsio ad primam.** — **Ad secundam.** — Duplex tamen difficultas circa illam occurrit. Prior est, quomodo impenitentia materialis tantum et omnino involuntaria potuerit ab Augustino appellari peccatum contra Spiritum Sanctum, cum talis impenitentia nullam malitiam habeat. Secunda est, quomodo voluntarium indirectum sufficiat ad constituendam propriam speciem peccati contra Spiritum Sanctum, juxta aliam interpretationem, non aceptionem illius peccati; nam ad illas species requiritur contemptus, ut D. Thomas ait; contemptus autem non includitur in voluntario tantum indirecto, quod potius est per negligentiam vel passionem. Ad priorem difficultatem responderi potest, Augustinum non vocare peccatum contra Spiritum Sanctum ipsam negationem poenitentiae, sed peccatum illud, cui talis negatio adjungitur; quia licet ex hac negatione non augeatur ejus malitia proprie et intensive, augetur quasi extensive quoad durationem, ratione cuius irremissibile fit, si usque ad mortem perveniat. Ad alteram partem respondetur, sicut peccatum illud est voluntarium, ita includere contemptum virtualem, quod sufficit, quando ipsum peccatum ex sua specie tale est, ut removeat aliquid eorum, per quæ potest homo ab electione peccati impediri, ut in articulo secundo ejusdem quæst. D. Thomas explicavit. Quod si alieni haec non satisficiant, potest tertiam expositionem adhibere.

11. Tertia expositio D. Thomæ. — Tertia igitur expositio sit, D. Thomam solum numerare inter species peccati contra Spiritum Sanctum illam impenitentiam, quæ est per directum propositum non poenitendi, quia non solum requirit ad illam denominationem peccati contra Spiritum Sanctum tales speciem malitiae, sed etiam tales modum contrahendi illam. E contrario vero impenitentiam culpabilem per voluntarium indirectum,

quæ ab Augustino in alio sensu appellatur peccatum contra Spiritum Sanctum, non vocari a D. Thoma speciale peccatum, sed circumstantiam aliorum. De hac vero circumstantia non tractavit ibi D. Thomas an conferat novam malitiam, necne; neque, si addit malitiam, an illa sit specialis, seu in nova specie; nam haec nihil referebant ad rem, de qua ibi tractabat. Nos autem dicendum credimus, addere speciale malitiam, quia addit voluntarium omissionem speciali præcepto repugnantem, ut in superioribus definitum est. Ut autem hoc non appareat contrarium illi modo loquendi D. Thomæ, est ulterius considerandum, quando unum peccatum habet plures circumstantias addentes malitias specie diversas, non vocari a D. Thoma plura peccata, sed unum, quod ex objecto est unius speciei, habet tamen plures circumstantias. In hoc ergo sensu intelligentum est in præsenti, permanentiam in peccato usque ad mortem, etiamsi peccaminosa sit, non esse speciale peccatum, sed circumstantiam peccati, secluso formalis proposito non poenitendi, quia videlicet non per se committitur, sed ut circumstantia alterius peccati, quamvis, supposita circumstantia temporis necessarii ad poenitendum, illi addat speciale malitiam.

12. Corollarium primum. — **Corollarium secundum.** — **Corollarium tertium.** — Unde etiam fit, hanc malitiam non esse specie diversam ab ea, quæ est in proposito non poenitendi, quia voluntarium directum vel indirectum non variat speciem peccati (ut ex 1. 2 suppono) si in objecto et ratione malitiae sit sufficiens convenientia, ut est in præsenti; neque etiam repugnat malitiam ejusdem speciei in uno peccato directa voluntate commissu esse primariam, in alio esse accidentariam. Rursus hinc fit, impenitentiam, quæ dicitur esse peccatum contra Spiritum Sanctum speciali modo, et illam, quæ dicitur esse circumstantia moralis peccati, non differre specie quoad malitiam moralem, sed solum in modo et perfectione voluntarii, ratione cuius includit contemptum bonitatis propter materiam in qua talis voluntas versatur, nam per eam directe abicit medium necessarium ad sanctificationem, quæ Spiritui Sancto appropiat. Tandem intelligitur non repugnare, quod de poenitentia sit datum speciale præceptum, et quod nihilominus impenitentia peccaminosa saepe sit circumstantia alterius peccati in sensu explicata; nam etiam circumstantia addens speciale malitiam, requirit speciale